

BOEKEN

ELS WITTE

BELGISCHE REPUBLICKEINEN. RADICALEN TUSSEN TWEE REVOLUTIES (1830-1850)

Els WITTE, *Belgische republikeinen. Radicaleen tussen twee revoluties (1830-1850)*, Kalmthout: Polis, 2020, 431 p., ISBN 978 94 6310 507 1

'Uitgehongerde buiken hebben geen oren!' Met deze anatomisch enigszins bizarre kreet roepen enkele zelfverklaarde volksvrienden van Vlaanderen in 1846 op tot een hongermars op Brussel. 'De ellende is ten top gestegen', aldus een pamflet opgenomen in het middenkatern van Els Wittes nieuwste publicatie: 'Dagelijks ziet men brave en naarstige werklieden van gebrek omkomen! Velen maken zich aan misdaden plichtig om in de gevangnissen of prison gestoken te worden, omdat zij in die afgrijselijke gestichten tenminste verzekerd zijn van er niet van honger te zullen moeten sterven!' De Gentenaars moeten op tweede paasdag op de Vrijdagmarkt verzamelen en van daaruit naar Brussel marcheren om aan koning en parlement te vragen om de noden van het volk te lenigen. Er is enige bezorgdheid over eventuele weerstand van het leger. Daarom worden de gewapende medebroeders opgeroepen om zich niet vijandig op te stellen: 'Want gij soldaten zijt ook kinderen van het volk, en als gij op bevel van onmeedogende en niet-wetende oversten op het volk zoude schieten, zouden uwe kanon- en geweerballen uw eigen ouders, broeders en vrienden gaan treffen.'

De hongermars van 1846 mislukt, naar verluidt omdat het slecht weer is op tweede paasdag. Omwille van hun oproep aan het leger worden de opstellers van het pamflet opgepakt en veroordeeld. Dat zou hen even-

Enkele bladzijden uit de *Catéchisme du Prolétaire* van Victor Tedesco, ca. 1849. (Amsab-ISG, Gent)

wel niet tegenhouden om het twee jaar later tijdens het revolutiejaar 1848 opnieuw te proberen, zoals ook hun mislukte coups in 1831, 1836 en 1839 hen niet ontmoedigd hadden. De mislukte hongermars van 1846 is een van de vele, nagenoeg vergeten pogingen van een kleine maar verbeterde groep van radicale politieke activisten om in België een republiek op te richten en een samenleving te modelleren naar de humanistische en egalitaire principes van de Verlichting. Els Witte richt in haar jongste werk de focus op deze groep, die tot dusver in de Belgische geschiedschrijving onderbelicht is gebleven.

Het verhaal van de Belgische republikeinen is er op het eerste gezicht een van mislukking. We leven immers nog steeds in een (constitutionele) monarchie en niet in een republiek. Toch is het verhaal hiermee niet verteld. De radicale republikeinen van de jaren 1830 en 1840 haalden misschien niet hun einddoelstelling, maar ze raakten er op bepaalde momenten dichtbij en hun acties hebben achteraf gezien op vele terreinen invloed gehad. Ze hadden een rechtstreekse inbreng in de Belgische Revolutie van 1830, in de vorming van het Voorlopig Bewind en in de eerste versies van de grondwet. Ze hadden goede contacten met de stroming van het sociale katholicisme, ondanks het verzet van de kerkleiding. Ook hadden ze een grote invloed binnen de liberale beweging: ze vormden er een radicale vleugel en speelden er via een strategie van entrisme regelmatig een sturende rol, onder meer bij de stichting van een nationale liberale partij in 1846. Daarnaast speelden ze op diverse vlakken een rol binnen het ontluikende flamingantisme, onder meer door hun steun aan de volkse theatermaker Jacob Kats. Ze probeerden aansluiting te vinden bij arbeidersverenigingen, en in meetings, kran-

ten en pamfletten verspreidden ze ideeën van radicale hervormers zoals Saint-Simon, Louis Blanc, Babeuf, Buonarroti, Lamennais, Marx en Fourier. Hoewel ze vooral aanhang hadden in grote steden zoals Brussel en Luik, werden hun oproepen gevolgd in talloze kleinere steden.

Van een beweging was vaak nauwelijks sprake, versnipperd en divers als de Belgische republikeinen waren en al te zeer gedomineerd door markante en soms licht excentrieke persoonlijkheden zoals Gendebien of Louis De Potter. Maar ondanks hun eindeloze geruzie namen ze de eerste initiatieven van wat in de loop van de 19e en 20e eeuw zou uitgroeien tot politieke democratisering, sociale wetgeving en culturele emancipatie.

Hun politieke voorkeuren voor volkssoevereiniteit en een zo ruim mogelijk stemrecht zijn bekend, maar ook op sociaal en economisch vlak waren de republikeinen vaak voorlopers. Al in de jaren 1840 ijverden ze voor gratis en verplicht lager onderwijs, door de overheid verstrekt. Kinderarbeid moest worden beperkt en ouders die hun kinderen niet naar school lieten gaan, moesten een boete krijgen. Voor onopgeleide volwassenen werden zondagsscholen en volksbibliotheken ingericht. En een kleine veertig jaar voor de oprichting van de socialistische bakkerij Vooruit pleitten de radicalen al voor stedelijke bakkerijen en slagerijen die goedkoop voedsel aan de behoeftigen konden leveren. Ook moesten de armen die door de hongersnood naar de steden waren gedreven, worden opgevangen in stedelijke lokalen met kachels. De republikeinen protesteerden tegen krotwoningen en pleitten voor arbeidershuisvesting met publieke (mede)financiering. Ze wilden kinderen uit de mijnen halen en crèches voor vrouwelijke arbeiders.

Aan al dat utopisme waren echter wel grenzen. De radicale denker Charles Fourier schreef over ideale leefgemeenschappen die hij *phalanstères* noemde en gebruikte in 1837 als eerste de term 'feminisme'. Zijn gedachten werden ijverig verspreid in allerhande geschriften en manifesten. Maar de filosofische gedachten van dezelfde Fourier over hoe vrouwen dezelfde rechten hadden als mannen, over vrije huwelijken en het onbelemmerd beleven van amoureuze verlangens werden geweerd. De emancipatie van de vrouw was in deze periode duidelijk nog een brug te ver. Ook met het communisme van de in Brussel levende Karl Marx, nog jong maar al zeer eigenzinnig, hadden de radicalen een haat-liefdeverhouding. Al belette dat niet dat Marx vriendschap sloot met de jonge Luikse advocaat Victor Tedesco, die met zijn door Marx geïnspireerde *Catéchisme du prolétaire* een van de meest verspreide vroegsocialistische werken in België schreef.

En zo kunnen we nog een hele tijd doorgaan. Want hoe beperkt de focus van dit werk ook is – enkele honderden activisten over een periode van amper twintig jaar – het levert een schat aan informatie op. Els Witte, oud-rector van de Vrije Universiteit Brussel en een eminentie in de Belgische historiografie, keert met deze publicatie terug naar een oude liefde. Al in 1968 publiceerde ze over Brusselse radicalen. Nu, ruim een halve eeuw later, brengt ze al het materiaal van haar onderzoeken en dat van haar leerlingen, zoals Armand Ghijsens, samen in een indrukwekkende synthese: een boek met meer dan 350 bladzijden tekst, 15 bladzijden bibliografische oriëntatie en meer dan 1000 voetnoten. Witte voegt zoals steeds een flinke hoeveelheid eigen bronnenonderzoek toe aan de al bekende feiten en is in de haar

kenmerkende stijl meedogenloos kritisch en onvermoeibaar diepgravend.

Mindere punten van het boek liggen in dezelfde lijn. De auteur is vaak te grondig en te weinig verhalend. Opsommingen en ultrakorte besluiten worden als een mitrailleursalvo op de lezer afgevuurd. Tegelijk zorgt de erg rigide structuur van het boek voor een vaak kunstmatige opdeling, waardoor het relaas versnipperd wordt. Wie in dit boek iets over Louis De Potter wil lezen moet dat op meer dan vijftig plaatsen opzoeken. Gelukkig is er nog een personenindex, maar een plaatsen- en onderwerpenindex ontbreken, evenals een alfabetische literatuurlijst. Ook is het naar onze mening niet meer van deze tijd dat een boek als dit ook niet als e-book wordt uitgegeven. Gezien de waarde als referentiewerk is de mogelijkheid tot fulltextzoeken in feite onontbeerlijk. Maar dat zijn uiteraard detailkritieken die niets afdoen aan de inhoudelijke meerwaarde van het werk.

Belgische republikeinen is zowat het definitieve boek over vroegradicalisme in België, verreweg het beste en volledigste overzicht dat tot dusver is verschenen. Behalve een onmisbaar referentiewerk is het ook zonder meer een inspiratiebron en een aansporing om de vele onbetreden paden die in het boek worden geduid, alsnog te verkennen.

Donald Weber

hoofd Onderzoek, Amsab-ISG